

UOT:025.4

**İNFORMASIYA TƏMİNATI SAHƏSİNDƏ İNFORMASIYA AXTARIŞININ
İNTELLEKTUALLAŞDIRILMASI YOLLARI***İsmaylova Yasəmən İsa qızı**Naxçıvan Dövlət Universiteti**Muzeyşünaslıq, arxiv işi və kitabxanaçılıq kafedrasının baş müəllimi*yasemen201054@gmail.com

Xülasə: Müasir qloballaşan dünya şəraitində Azərbaycan milli elminin inkişafında informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının rolunun əsaslı rol oynadığı üzə çıxarılmış və onun həll edilməsinə yönəldilmişdir. Məqalədə elmin informasiya təminatı sahəsində intellektuallaşdırmanın yolları istiqamətində araşdırmalar aparılmış və izah edilmişdir.

Haliyədə Azərbaycanda İKT sektorunun sürətli inkişafı, onun prioritet sahəyə çevrilməsi böyük bir inqilabi irəliləyişdir. Bu irəliləyişin nəticəsində İKT sürətli inkişaf intellektual investisiya axınına inanılmaz dərəcədə sürətlənib.

Bildiyimiz kimi müasir dövrdə dünyanın böyük kitabxanaları materialların çoxunu elektron formatda alır və bu formatda saxlayır. Bu gün informasiya təminatında bu elektron nəşrlərin elmin intellektuallaşdırılması sahəsində böyük bir elmi nəaliyyətdir. Bu da Azərbaycan elminin bu sahədə qazandığı dünya kitabxanaları içərisində ən böyük uğurdur.

Açar sözlər: informasiya, kitabxana, elektron, kommunikasiya, oxucu

Key words: information, library, electronic, communication, reader

Ключевые слова: информация, библиотека, электронная, связь, читатель

Bazar iqtisadiyyatında yaşayan, demokratik və hüquqi bir dövlət olan Azərbaycan üçün informasiya və biliklərə sərbəst çıxış, çox mühüm və zəruri amillərdən biridir. Bütün bunlara əsasən İKT-nın inkişafında təbii və maddi ehtiyatlardan daha çox bilik və texnologiyaya əsaslanan ehtiyatların bolluğu əhəmiyyətlidir. Azərbaycanda yalnız bu yolla İKT-nı prioritet sahəyə çevirmək olar. Bu gün dövlət başçısının Azərbaycanda İKT sektorunu məhz bu istiqamətdə inkişaf etdirməsi artıq bir çox inkişaf etmiş dövlətlər tərəfindən uğurlu addım kimi qiymətləndirilir. Birmənalı şəkildə demək olar ki, İKT sahəsində intellektual investisiya axını inanılmaz dərəcədə sürətlənib. Dinamik iqtisadi inkişaf meyillərinə görə artıq bir çox dövlətləri qabaqlamış Azərbaycan Respublikası dövlət başçısının regionların sosial-iqtisadi inkişafı ilə bağlı məlum sərəncamından sonra inkişaf templərini bir qədər də sürətləndirmişdir. Bu baxımdan da təkcə paytaxtda deyil, bir çox regionlarda da İKT-nın inkişaf etdirilməsi sahəsində PİTN-nın atmış olduğu vacib addımlardan biri oldu.

Dünyada kitabxana - informasiya fondlarının inkişaf meyillərini araşdıran bir çox tədqiqatçılar belə bir nəticəyə gəlmişlər ki, "Kitabxana fondlarının rəqəmli materiallarla zənginləşdirilməsi və onun geniş miqyas alması fondların inkişafında əsas strateji istiqamətə çevrilir". Müasir dövrdə dünyanın aparıcı kitabxanaları materialların çox hissəsini məhz elektron formatda alır və bu formatda saxlayırlar. Sənədlərin bəzi növləri, xüsusən patentlər və səsyazmalar kitabxanalara yalnız rəqəmli formatda daxil olur. Elmi jurnalların və soraq nəşrlərinin elektron variantlarının nisbi payı get-gedə artmaqdadır. Bütün bunlara əsasən artıq 2018-ci ildən sonra qəzetlər tamamilə elektron formata keçməyə başlamışlar. Elektron nəşrlərin sayının belə sürətlə artması ilə əlaqədar problemlər kompleksli yaranmışdır ki, onların həll edilməsi məqsədilə xüsusi aktuallığı fərqlənən bir neçə əsas istiqamət nəzərdə tutulur. Bunlar aşağıdakılardır:

- elektron nəşrlərin məcburi nüsxəsi haqqında qanunların işlənilib hazırlanması;

- sənədlərin alınması və uzaq məsafədəki resursların müraciətin təmin edilməsi üçün seçim meyarlarının müəyyənəndirilməsi ;

- orjinal çap nüsxələrinin rəqəmli formata keçirilməsi siyasətinin formalaşması;

- rəqəmli irsin qorunub saxlanması mill strateqiyasının yaradılması.

Bu isə öz növbəsində Azərbaycanda elektron-kitabxana sisteminin qloballaşma yolunu tutmaqdan başqa alternativinin olmadığını göstərməkdədir.

Bu qeyd etdiyimiz eyni fikri S. Kondratyev də dəstəkləyir və adı çəkilən topludakı sanballı məqaləsində müəllif yazır: “Ölkələrin çoxu İKT-dən istifadə etməyin üstünlükləri sayəsində bu və ya digər dərəcədə bəhrələnmişdir. Buna görə də şübhə yoxdur ki, yaxşı təşkil edilmiş informasiya cəmiyyəti – bəşər sivilizasiyasının gələcəyə doğru atdığı yeni bir addımdır. Hələ 2002-ci ilin fevral ayında Azərbaycan hökuməti BMT-nin İnkişaf Proqramı ilə birlikdə “Azərbaycan Respublikasının inkişafı üçün Milli İKT strateqiyasının işlənilib hazırlanması və başlanğıc mərhələdə onun reallaşması” layihəsi üzərində işə başlamışdır. Bu fəaliyyətin əsas yekunu ondan ibarətdir ki, bir sıra sənədlər, o cümlədən 2003-2012-ci illər üçün İKT sahəsində milli strateqiya işlənilib hazırlanmış, 2003-cü ilin fevral ayında isə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti həmin strateqiyanı bəyənmişdir. Milli strateqiyanın məqsədi – İKT-dən geniş istifadə edilməsi yolu ilə demokratiyanın daha da inkişaf etdirilməsinə və ölkədə informasiya cəmiyyəti qurulmasına kömək etməkdən ibarətdir. Bu strateqiyanın əsas məsələləri sırasında vətəndaşların və sosial təsisatların informasiyanın sərbəst əldə etmək, yaymaq və ondan istifadə etmək hüquqlarının təmin edilməsi üçün əlverişli mühit yaradılması; xalqın milli tarixi və mədəni irsinin qorunub saxlanması və onların dünya birliyinə çatdırılması; rəqəmsal fərqlərin aradan qaldırılması məsələləri göstərilmişdir”

Axtarışın dolğunluğunu artıran üsulları, istifadəçinin tələbi ilə tətbiq etmək daha məqsədəuyğundur. Axtarışın dolğunluğunu artırma üsulları, informasiya massivindəki sənədlə istifadəçi sorğusunun terminlərinin müqayisəsində əlavə imkanlar yaradır. Sorğuda olan terminlər axtarış zamanı dəyişidilir və massivdəki sənədlərlə müqayisə davam edir. Bununla da sorğunun terminlər çoxluğu lazım olan səviyyədə genişləndirilir. Öz növbəsində, sorğunun terminlər çoxluğunun çoxluğu lazım olan səviyyədə genişləndirilir. Öz növbəsində, sorğunun terminlər çoxluğunun genişləndirilməsi üçün sinonimlər lüğətindən, ontologiyadan, assosiativ axtarış, ehtimalı indeksləmə üsullarından istifadə olunur.

Ontoloji lüğətin yeryinə yetirdiyi funksiyalar sənədyönlü axtarış sistemlərində çoxdan tətbiq olunan tezaurusa çox yaxındır. Ontologiya müəyyən mənada semantikaya və praqmatikaya, tezaurus isə leksikaya söykənir. Ontologiya ilə tezaurusun funksional oxşarlığına baxmayaraq, onların tətbiq olunacaqları sahədən və yaradılma məqsədlərindən asılı olaraq qurulmalarında fərqlər var.

Ontologiya informasiya sistemlərində sənədlərin semantik indeksləşdirilməsində istifadə olunan metaverilənlərin sistemləşdirilməsi üçün tətbiq olunur. Ənənəvi olaraq “verilənlər haqqında verilənlər” kimi təyin oluna metaverilənlərlə informasiya resursları təsvir olunur və onların axtarışı aparılır.

XXI əsrin başlanğıcında cəmiyyət sivilizasiyasının yüksək sürətlə inkişafı müasir insanı yeni informasiya texnologiyalarından, kompüterləşmiş iş vasitələrindən, gündən-günə mütəhərriklənən və durmadan artan informasiya ölçülərindən, operativ kommunikasiya şəbəkələrindən maksimal səviyyədə istifadəyə sövq etməklə yanaşı, nəinki yeni, hətta köhnə məlumatı belə müasir üsullarla qavranmağa istiqamətləndirilir. Məhz belə bir cəmiyyətdə insan fəaliyyətinin əsas və çoxsahəli məhsullarından sayılan informasiya qloballaşaraq tələbatçıların başlıca axtarış və mənbə mərkəzinə çevrilmişdir.

Müasir dövrdə informasiya mərkəzləri, kitabxanalar cəmiyyətin inkişafının sosial iqtisadi şərtləri və elmi-texniki səviyyəsi ilə müəyyənləşən təbii məhsulu olub, öz potensialı vasitəsilə informasiya sənayesinin inkişafı prosesinə birmənalı şəkildə təsir və integrasiya edərək informasiya çeşidini genişləndirir.

Beləliklə, beşinci informasiya inqilabı dövründə elmin informasiya ilə təmin edilməsində kitabxanaların əvəzsiz rolu və fəaliyyəti günü-gündən artır.

Ədəbiyyat

1. Əliyeva Kəngərli A. Müasir Azərbaycanda elmin informasiya təminatı və kitabxanalar. Bakı: Elm, 2007, 394 s.
2. Xaxayeva N. Dünyada kitabxana-informasiya fondlarının inkişaf meylləri. Kitabxanalar biliklər cəmiyyətində, Bakı: Nurlar, 2006.
3. Xələfov A.A. İnformasiya cəmiyyəti və kitabxana işi / Bakı Universiteti Xəbərləri. Humanitar elmləri seriyası, 2004, N 3, 316-327 s.
4. Xələfov A.A. İnformasiyalaşdırılmış cəmiyyətin xüsusiyyətləri və problemləri. (kitabxanaşünaslıq və bibliografiya). 1999, N 3
5. Rüstəmov Ə.M. İnformatika. (İnformasiya dərslərinin təşkili və avtomatlaşdırılması. Dərs vəsaiti). Bakı: BDU, 1991.

ПУТИ ИНТЕЛЛЕКТУАЛИЗАЦИИ ПОИСКА ИНФОРМАЦИИ В СФЕРЕ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ

Исмаилова Ясемен Иса
Резюме

В условиях современного глобализованного мира мы постарались раскрыть и решить фундаментальную роль информационно-коммуникационных технологий в развитии национальной науки Азербайджана. В нашей статье были проведены и разъяснены исследования в направлении путей интеллектуализации науки в сфере информационного обеспечения.

В настоящее время стремительное развитие сектора ИКТ в Азербайджане, превращение его в приоритетную сферу является большим революционным прогрессом. В результате этого прогресса поток интеллектуальных инвестиций в быстрое развитие ИКТ значительно ускорился.

Как мы знаем, в наше время крупные книжные магазины мира покупают и хранят большую часть материалов в электронном формате. Сегодня эти электронные издания по информационному обеспечению являются большим научным достижением в области интеллектуализации науки. Это самый большой успех азербайджанской науки в этой области среди мировых библиотек.

WAYS OF INTELLECTUALIZATION OF INFORMATION SEARCH IN THE FIELD OF INFORMATION PROVISION

Ismayilova Yasemen Isa
Abstract

In the conditions of the modern globalized world, we have tried to reveal and solve the fundamental role of information and communication technologies in the development of national science of Azerbaijan. In our article, research was conducted and explained in the direction of ways of intellectualization of science in the field of information provision.

Currently, the rapid development of the ICT sector in Azerbaijan, its transformation into a priority area is a great revolutionary progress. As a result of this progress, the flow of ICT rapid development intellectual investment has accelerated tremendously.

As we know, in modern times, large bookstores of the world buy and store most of the materials in electronic format. Today, these electronic publications in information provision are a great scientific achievement in the field of intellectualization of science. This is the greatest success of Azerbaijani science in this field among world libraries.

Rəyçi: f.ü.f.d., dos. Fərzanə Rza qızı İsmayılova

Muzeyşünaslıq, arxiv işi və kitabxanaçılıq kafedrasının 2 may 2024-cü il tarixli iclasın 09 sayılı protokolu

Daxil olma tarixi 04 may 2024-cü il